

MULTIKULTŪRĖ SAVIVOKA IR RELIGINĖ TOLERANCIJA JŪRŲ VERSLE

Saulius Lileikis

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla

Anotacija

Jūrų verslo profesionalų karjerai yra aktualūs bendradarbiavimo įgūdžiai, multikultūris sąmoningumas, tarpkultūris jautrumas. Multikultūriškai sąmoningos asmenybės ugdymasis padeda užtikrinti saugumą dirbant jūrų versle. Tyrėjai nurodo, kad didesnis dėmesys jūrų pramonėje turėtų būti kreipiamas į darbuotojo asmenybę nei į vis didėjantį laivybos procesų automatizavimą. Darbuotojų komandų heterogeniškumas tautiniu ir religiniu lygmenimis siejasi su didesnio psichoemocinio streso problemomis. Užuot akcentavus tarpkultūrinės komunikacijos taisyklių mokymo būtinybę, tikslinga būsimeis jūrų verslo profesionalams sudaryti sąlygas ugdytis vertybines nuostatas, suvokti, kad kolegos kultūra ar religija jam yra natūrali ir egzistenciškai brangi, atsiverti dialogo kultūrai. Tad straipsnyje formuluojamos aktualesnės multikultūres savivokos ir religinės tolerancijos ugdymosi metodologinės prielaidos neotomizmo, teistinio humanizmo, personalizmo bei konstruktyvizmo dvasia.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: multikultūre savivoka, religinė tolerancija, jūrų verslas.

Abstract

Collaboration skills, multicultural awareness, and intercultural sensitivity are essential to the careers of maritime business professionals. The self-development of a multiculturally conscious personality contributes to ensuring safety in the maritime business. Researchers point out that more attention in the maritime industry should be paid to the employee's personality than to increasing automation of shipping processes. The heterogeneity of employee teams at the national and religious levels is associated with the problem of increased psychoemotional stress. Instead of emphasizing the teaching of intercultural communication rules, it is appropriate to enable future maritime business professionals to cultivate values, to realize their cognitive interests, to understand that the culture or religion of their colleagues is existentially dear to them, and to be open to a culture of dialogue. Therefore, the article presents more relevant methodological prerequisites for the development of multicultural self-awareness and religious tolerance in the spirit of Neo-Thomism, theistic humanism, personalism, and constructivism.

KEY WORDS: multicultural self-awareness, religious tolerance, maritime business.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/mtd.v0i7.2313>

Įvadas

Mokslinės problemos aktualumas. Jūrų verslo profesionalų karjeros požiūriu, juos rengiančios institucijos tarptautiniame jūrų verslo sektoriuje atlieka svarbų vaidmenį, vykdydamos pagal Tarptautinės jūrų organizacijos STCW'95 konvenciją parengtas mokymo programas. Viena vertus, baziniu lygmeniu tradiciškai aktualizuojami techniniai profesionalų įgūdžiai realizuoti jūrų laivybą. Kita vertus, labai reikšmingais laikomi jų bendravimo bei bendradarbiavimo įgūdžiai, multikultūris sąmoningumas, tarpkultūris jautrumas (Susetyo, 2010). Pagrindinis probleminis akcentas – multikultūriškai sąmoningo profesionalo asmenybės ugdymasis, siekiant užtikrinti saugumą dirbant jūrų versle.

Moksle tikslinga aktualizuoti, o jūrų verslo profesionalų rengimo institucijose – praktiškai realizuoti sisteminį multikultūrės savivokos ugdymą, įskaitant religinės kultūros ir tolerancijos galimybių pažinimą. Teigiama, kad didesnis dėmesys jūrų pramonėje turėtų būti kreipiamas į joje dirbančio profesionalo asmenybę nei į vis didėjančių laivybos procesų automatizavimą (Horck, 2004; Progoulaki, Roe, 2011). Be to, laivų įgulų ir jūrų uostų įmonių darbuotojų komandų heterogeniškumas tautiniu bei religiniu lygmenimis kelia jiems iššūkį, kuris susijęs su jų patiriamo didesnio psichoemocinio streso problemomis (Jensen, Oldenburg, 2020).

Grupių heterogeniškumo iššūkį tenka priimti ir gebėti adekvačiai į jį reaguoti. Jūrų verslo profesionalų rengimo institucijose ieškoma galimybių į mokymo programas integruoti tarpkultūrės sąveikos pagrindų pažinimą. Jūrų verslo įmonėse darbuotojams rengiami atitinkami mokymai, išleidžiami ir darbuotojams dalijami kompaktiški bukletai, knygelės, kur glaustai surašyti svarbiausi laivybai aktualesnių, paprastai didesnių šalių kultūriniai skirtumai, jų ypatumai, atskleistos kai kurios tarpkultūrės tolerancijos ugdymosi galimybės (All Aboard: Cultural Awareness at Sea, 2017). Tačiau kartu pateikiama ir stereotipinė informacija, neišvengiama klišių, tendencingumo, kai dėl sparčios visuomenių raidos ir kintančios, ypač naujų generacijų, raiškos standartinės etnokultūriškai priimtino elgesio taisyklės gali negaliooti.

Apskritai globaliame moksle multikultūrės savivokos jūrų versle klausimai analizuojami labai gausiai direktyvinio mokymo, psichoemociniu,

tarpkultūrės komunikacijos, kompetencijos, religijos, tolerancijos, jūrinės anglų kalbos ir kitais lygmenimis (Horck, 2004; 2010; Susetyo, 2010; Progoulaki, Roe, 2011; Lu, Lai, Venus Lun ir kt., 2012; Lileikis, 2016; Lu, Hsu, Lee, 2016; Progoulaki, Theotokas, 2016; Brenker, Möckel, Küper ir kt., 2017; Hu, 2017; Jensen, Oldenburg, 2020 ir kt.).

Vis dėlto jūrų pramonės darbuotojams tradiciškai pristatomas saugumo instrukcijų ir taisyklių rinkinys, o ne asmenybės vertybinių nuostatų, lemiančių konstruktyvų tarpkultūrinį bendradarbiavimą, ugdymosi galimybė. Vertybinės nuostatos prasideda nuo jūrų verslo profesionalo, kaip subjekto, laisvės akcento. Laisvės pažinti ir realizuoti savo pažintinius interesus, praturtinti savo asmenybę vertybėmis, suvokti, kad kolegų kultūra ar religija jam yra egzistenciškai brangi, atsiverti dialogo kultūrai. Tai labiausiai pabrėžiama teistinio humanizmo ir personalizmo perspektyvoje, kur ugdytinio asmenybė bei jos laisvė iškeltos aukščiausiai kenozės dėka. Multikultūrės savivokos ugdymosi problematikoje svarbiausia pabrėžti atitinkamo vertybinio požiūrio į multikultūrę jūrų verslo erdvę svarbą.

Požiūrio ugdymosi metodologija verslo pasaulį domina mažai, nes tai – labai sudėtingas procesas, susijęs su epistemologijos, aksiologijos, kultūrologijos, teologijos, etnologijos, antropologijos ir kitų giminingų mokslų pažinimu bei pasitaikančiais tarpasmeniniais ir vidiniais konfliktais mokymosi metu. Tačiau jūrų verslo profesionalo multikultūrei savivokai, įskaitant religinę toleranciją, jis yra lemiamas ontologinės motyvacijos požiūriu. Tikslinga formuluoti aktualesnes metodologines (epistemologines, aksiologines) multikultūrės savivokos ir religinės tolerancijos ugdymosi prielaidas.

Tyrimo objektas – multikultūrė savivoka ir religinė tolerancija jūrų versle.

Straipsnio tikslas – atskleisti multikultūrės savivokos ir religinės tolerancijos jūrų versle metodologines prielaidas.

Uždaviniai:

1. Išryškinti multikultūrės savivokos ugdymosi metodologinius kontūrus.
2. Suformuluoti metodologines išvalgas dėl religinės tolerancijos ugdymosi.

Tyrimo tipas – teorinis aprašomasis, euristinis.

Pagrindiniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, filosofinė analizė, interpretacija, sintezė.

Tyrimą pagrindžia šios metodologinės nuostatos:

- *neotomizmas*, kuris aktualiai sprendžia mokslo ir religijos santykio problemą, nurodo visybišką požiūrį į personalistinę, solidarinę, subsidiarinę ir transcendentinę žmogaus būtį; jūrų verslo profesionalas laikomas asmenybe aprioriškai akcentuojant dvasinę jo prigimtį bei pasiskirtį; žmogus iškeliamas virš kasdienybės; suteikiamas metodologinis pagrindas jūrų verslo profesionalams ugdytis pagarbų vienu su kitais ir kitokiais santykį; derinant antropocentrinį, sociocentrinį bei teocentrinį idealus sudaromos vertybinės sąlygos puoselėti žmogaus, kaip visybiškos asmenybės, multikultūrę savivoką bei religinę toleranciją;
- *teistinis humanizmas*, kurio esminė idėja – meilė artimui, pasižymi universaliu pobūdžiu, nes žmoniškumas iškeliamas į aukščiausių vertybinių lygį – meilės priešui (plg. Mt 5, 44a) principą; priešų gali būti laikomas kitas ir kitoks žmogus, kurio natūraliai kitoks požiūris, vertybės, tikėjimas ir gyvensena; teistinis humanizmas reglamentuoja puoselėti multikultūrę savivoką remiantis teocentrine (kristocentrine) pasaulėžiūra;
- *personalizmas*, kuris žmogų laiko asmeniu savaime, nes pasaulio Kūrėjas – taip pat Asmuo, kuris myli ir iš meilės kuria bei atperka žmonių pasaulį; žmogus yra dvasinis subjektas ir niekada objektas, todėl jūrų verslo profesionalų tarpkultūre bendrystė transcendentiniu požiūriu visada laikytina ne tik formalia, profesionalia ar dalykine, bet ir kiekviena sekundę vertybine, gilumine bei praturtinančia vienas kitą;
- *konstruktyvizmas*, kuris iškelia skirtingų žmonių skirtingus suvokimo konstruktus; juos tikslinga pažinti rengiantis dirbti iš esmės tarptautiniame jūrų versle: ne siekiant tendencingai būsimums kolegas skirstyti rasiniu, tautiniu ar religiniu požiūriu, bet ieškoti sąlyčio taškų, mokytis save ir kitus pažinti bei prisidėti kuriant dialogo kultūrą jūrų uoste ir laivyboje;
- *Tarptautinė jūrininkų rengimo, atestavimo ir budėjimo normų konvencija* (STCW'95), kuri greta kitų principų reglamentuoja socialinę atsakomybę jūrų versle, žmoniškumą ir pagarbą žmogaus orumui;

konvencijos vertybinė dvasia reikšminga pagrindžiant socialiai vertingą jūrų verslo profesionalų multikultūrės savivokos, įskaitant religinę toleranciją, ugdymosi poreikį.

1. Multikultūrės savivokos ugdymosi metodologiniai kontūrai

Jūrų verslo profesionalų multikultūrės savivokos ugdymasis moksliniu požiūriu sudaro didesnę problemą nei iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti grynai techniniu tarpkultūrės komunikacijos mokymo lygmeniu. Konceptualiai metodologiškai pagrįstas visybiškas mokslas, ypač remiantis šiuolaikine neotomistine aksiologija ir antropologija, gali išvaduoti suvokimą iš klišių, binarinių opozicijų, primityvaus skirstymo, absoliutinimo kalbant apie kitus ir kitokius. Pavyzdžiui, populiarius stereotipas, kad vakariečiai – individualistai, problemas sprendžia tiesmukai, o rytiečiai – kolektyvistai – dideles problemas geba lankščiai „apeiti“, nebūtinai teisingas, nes ir vakarietis gali išmokti lankstumo. Be to, žmonių migracijos sąlygomis, kai daug rytiečių apsigyvena vakaruose, minėtas stereotipinis riboto požiūrio teiginys vis labiau tampa anachronizmu.

Klasikinė maksima nurodo: „Elkis Romoje kaip romėnai“ – vietos gyventojai; kartais formuluojama: „Elkis Romoje kaip rumunai“, kurie elgėsi kaip vietiniai ir galimai išvengė daugelio problemų. Žinoma, formalioju lygmeniu klasika priimtina. Tačiau žmonės visur yra žmonės ir globalizacijos bei migracijos sąlygomis gali būti daug išimčių. Pirmiausia aprioriškai svarbiausiu laikytinas pats požiūris į žmogų, jo esmę, prigimtį ir pašaukimą, tik tada aktualizuotini formalūs žmonių skirtumai, istoriškai susiklostę etnokultūriniai papročiai, iš dalies nuo klimato zonos priklausantis šiauriečio ar pietiečio temperamentas. Tačiau tai laikytina tik tam tikromis tendencijomis, vengiant absoliutinimo: „Mes tokie, jie kitokie.“

Tikslinga mokyti iš pontifikų. Būdami dvasinės, dažnai ir politinės reikšmės „tiltininkai“, jie, kalbant metaforiškai, tiesia tiltus tarp skirtingų pasaulėžiūrų ir ideologijų, o ne stato sienas ryškindami skirtingumus. Pavyzdžiui, popiežius emeritas Benediktas XVI paskelbė, kad krikščionių santykis su žydais turėtų būti orientuotas veikiau į dialogą, o ne į tradicinę misiją juos atversti (Pope emeritus Benedict: Dialogue with the Jews, not Mission,

2018). Žinoma, jie gali būti kviečiami į krikščionybę (dalis jų – vadinamieji mesijiniai žydai; dalis – pasikrikštiję vaikystėje dėl Šoa karo metu, kaip Bažnyčios kunigaikštis – kardinolas Aaron'as Jean-Marie Lustiger'is; atsiliepdama į tradicinį Bažnyčios kvietimą – į katalikišką krikščionybę atsivertė ir žymioji fenomenologė Edith'a Stein, vėliau – šventoji kankinė Kryžiaus Teresė Benedikta, iškeitusi savo prigimtinių judaizmą į krikščionybės vertybinius transcendentinės reikšmės turtus tapdama karmelite; krikščionimi tapo ir žydas Aleksandr'as Men'is, vėliau išgarsėjęs kaip iškilus teologas, rašytojas, stačiatikių kunigas kankinys). Tačiau kvietimas nebesuprantamas kaip moralistinis raginimas atsiversti grasinant pragaro bausmėmis, kaip vėlyvaisiais viduramžiais. Šiais laikais aktualizuojama dialogo kultūra, pabrėžtinai ne-skirstanti į „savus ir svetimus“.

Jūrų verslo darbuotojų sielovados misijos atveju katalikų dvasininkai, jūrų kapelionai ir jų pagalbininkai puoselėja šią dialogo kultūros liniją, laikosi principo vengti prozelitizmo jūrų uostuose bei laivuose šiuolaikiškos adekvačios multikultūrės savivokos dvasia.

Viena vertus, jūrininkų ir uosto profesionalų rengimo institucijose tikslinga sudaryti sąlygas būsimiems jūsų verslo profesionalams pažinti sociohumanitarinius mokslus, kad būtų galima formuotis adekvačią multikultūrę savivoką. Kita vertus, gamtos mokslai taip pat gali prisidėti, pagrįsdami dialogo ir tarpusavio praturtinimo, dvasios puoselėjimo galimybę, pavyzdžiui, DNR (deoksiribonukleorūgštis) tyrėjų konstatuota, kad visos gyvos būtybės kilo iš vieno bendro šaltinio. Šis faktas taip stipriai egzistenciškai paveikė vieną iš tyrėjų, kad jis, būdamas ateistas, savo pasaulėžiūrą persvarstė ir pakeitė į krikščioniškąją (Collins, 2006). Pripažinus vieną bendrą gyvų būtybių šaltinį, galima teigti, kad gamtos mokslas pateisina kilnią idėją, kad Kūrėjas sukūrė skirtingus, bet tos pačios prigimties žmones. Priešingu atveju, jei akcentuosime žmonių skirtumus, vieni jų bus laikomi geresniais, reikalingais, kiti – blogesniais, nereikalingais. Būtų pakartotas rasizmas, etnocentrizmas, eugenika ir milijonų žmonių žudymas – armėnų, ukrainiečių, žydų ir kt. Tikintieji ir ateistai, atsivėrę dialogo dvasiai, gali būti vienas kito ir mokslo praturtinti socialiai vertinga dvasia.

Filipinų pažangaus jūreivystės modeliavimo ir mokymo centras, siekdamas įtvirtinti bendrąjį žmoniškumą, publikavo jūreivystės praktikanto kultū-

rinio sąmoningumo vadovą, kurio pagrindu būsimi jūrininkai mokomi, kad yra daug etnokultūrinių formų, bet viena – žmonijos kultūra. Skiriamos keturios multikultūrės savivokos pakopos:

- 1) „mano kultūra – vienintelė“: kitos kultūros ignoruojamos;
- 2) „pažįstu kitas kultūras, bet mano kultūra – geresnė“: tarpkultūriškumas traktuojamas kaip problema;
- 3) „mano kultūra – tik viena iš daugelio“: kultūrų skirtumai lemia teigiamas ir neigiamas pasekmes;
- 4) „yra viena mūsų visų bendra kultūra“: žmonės dalijasi savo skirtinga kultūrine patirtimi tarpusavyje, taip sudarydami bendravimo galimybes (Vilanova, 2008).

Istoriškai įdomus, labai netikėtas, teologiniu požiūriu – kontroversiškas tarpkultūrio dialogo reiškinys įvyko 1986 m., šv. Jonui Pauliui II Asyžiuje surengus tarpreliginį, tarpdenominacinį ir tarpkonfesinį susitikimą. Jis meldėsi drauge su Dalai Lama, ant altoriaus buvo užkėlęs Budos statulą. Šis popiežius buvo pirmasis apsilankęs žydų sinagogoje Romoje. Visas jo pastangas vainikavo kreipimasis į musulmonus Damasko Omejadų mečetėje 2001 m. Visi šv. Jono Pauliaus II valdymo metai buvo pilni tarpkultūrių gestų (Földvari, 2016).

Aktualu dalintis su kitais ir mokytis vieniems iš kitų, nes abipusis praturtinimas – geriau nei primityvus vienu prisitaikymas prie kitų. Žinoma, siekiant išsaugoti savigarbą, svarbu neatsisakyti savo pagrindinės vertybinės mentaliteto linijos, bet tam tikrais, ypač praktiškais, dalykais galima dalintis, taip daug ką pasiimant iš kitų. Pavyzdžiui, krikščionybė iš judaizmo perėmė ir į savo kanoną įtraukė Senąjį Testamentą; iš budistų vienuolių praktikos viduramžiais katalikai perėmė ir išpuoselėjo vienuolynų idėją; verslo pasaulis iš vienuolynų perėmė dienotvarkės sampratą; sekuliarusis pasaulis iki šiol nesąmoningai vartoja religinę frazę: „Kaip sekasi?“ (sėkmė priklauso ne tik nuo veikiančio subjekto: kad sektųsi, dar turi palankiai susiklostyti subjektui nepavaldžios aplinkybės); teigiama, kad apskritai mokslas savo pradus įgijo iš religinių tikėjimų turinčių jo iniciatorių: architektūros mokslo pradžia – šventyklų statymas, muzikologijos – apeiginio giedojimas, literatūrologijos – šventraščių ir apeigų surašymas, matematikos – aukojimo vietų ir

apeigų kalendorių sudarymas, astronomijos – astrologija, istorijos mokslo – dievų bei didvyrių žygių religinė mitologija (Maceina, 2001).

Žmonių mentaliteto skirtumai neturėtų būti absoliutinami. Kaip minėta, visų prigimtis determinuota to paties šaltinio, galima nustatyti tik bendrąsias etnosų tendencijas, nes pavienis žmogus yra atskiras pasaulis: jo mąstysena gali skirtis nuo vyraujančios visoje jo tautiečių etninėje grupėje (Psichologijos žodynas, 1993). Aktualu pažymėti, kad kiekvienas žmogus yra unikali asmenybė (Höffner, 1996).

Tad egzistuoja vadinamasis *veidrodinis efektas*, perimtas iš senovės Rytų filosofijos: iš pradžių tolumoje žmogus pamato priešą, priėjęs arčiau išvysta draugą, dar arčiau – brolių, galiausiai visiškai priartėjęs jame pamato save. Visi žmonės kažkuo panašūs ir potencialiai artimi.

Be to, žmogų praturtinti ar papildyti gali tik skirtingas, kitoks nei jis žmogus. Etiniu požiūriu paradoksas: viena vertus, dera kitą ir kitokį traktuoti kaip sau lygų bendros žmogiškosios prigimties pagrindu, kita vertus, natūralu, mandagu ir praktiška bendraujant atsižvelgti į formalius kito asmens etnokultūrės saviraiškos papročius.

Jūrų verslo požiūriu tikslinga nurodyti, kad multikultūrės jūrininkystės dinamiką lėmė istoriniai, ekonominiai ir etniniai veiksniai. Tarptautinė jūrų organizacija aktualizuoja europiečių jūrininkų poreikį. Europos šalyse trūksta jūrininkų ir uostininkų europiečių (tarp kurių ne tik daug krikščionių ir ateistų, bet vis daugiau musulmonų), nes jauni žmonės nenori dirbti jūrų versle ekstremaliomis sąlygomis, atsižvelgiant į bendro europinio žemyninio gyvenimo gerovės tradicijas. Apskritai tikslinga, kad, laikantis Rytų Europos jūrininkų profesinio rengimo tradicijų, europietis jūrų verslo profesionalas būtų atpažįstamas iš aukštojo išsilavinimo ir atitinkamo lygio multikultūrės savivokos, jam dirbant iš esmės tarptautinėje jūrų pramonėje.

Žinoma, grupės heterogeniškumas kelia komunikacijos problemų, kartu teikia privalumą sudarydamas edukacinę galimybę stimuliuoti kultūrinę konkrečios asmenybės raidą tarpkultūrės komunikacijos sąlygomis.

Natūralu, kad žmonės skiriasi universalių elgsenos determinantų požiūriu:

- asmens etinę poziciją sudaro paprotinės „galima / negalima“ normos;
- etninę – tautiniai stereotipai;

- politinę – ideologinę priklausomybę;
- religinę – teologinės vertybės (Anzenbacher, 1995).

Vis dėlto žmonių skirtumai didelių komunikacijos barjerų nesudaro, jei žmonės išsilavinę, kūrybingi, plataus kultūrinio akiračio. Multikultūroje aplinkoje bendraujant su žmogumi iš svetur atsiranda galimybė realizuoti pažintinius interesus, kurti savitarpio kultūrinimo galimybes. Dirbant laive socialinės atskirties sąlygomis ypač naudingi nuosirdūs kolegų pokalbiai, veikiantys kaip psichoterapinė priemonė. Kiekviena kelionė, pasak arabų išminties, praturtina, nes „išeinama asilu, o grįžtama arkliau“.

Lietuvių tradicinio kaimo istorijoje gausu atvejų, kai gana darniai sugyvendavo ir bendradarbiaudavo skirtingų konfesijų kaimiečiai, kurie būdavo praturtinami savitarpio tradicijų pažinimu. Pavyzdžiui, kaime gyvenę katalikai ir evangelikai liuteronai vieni su kitais draugavo, apsiukeisdavo katekizmais ir giesmynais domėdamiesi, „kaip pas jus?“ Bet laikydavosi savojo kelio į Dievą. Eidavo į bažnyčią visi kartu: nuėję pasukdavo į savas, o išėję vėl kartu grįždavo namo į kaimą – „padėti vieni kitiems kaip Dievo bendrakaičiai“ (Juškaitis, 2002, p. 140). Tai buvo praturtinanti platesnio pažinimo patirtis liaudies pedagogikoje natūralaus ekumenizmo dvasia.

Visus pasaulio žmones santykinai galima suskirstyti pateikiant multikultūrę diferenciaciją: pagonyms (paprastai panteistai), judėjai (mažas procentas, bet judaizmas populiarėja tarp JAV protestantų), krikščionys, musulmonai, ateistai. Žinoma, prieš bendraujant su kitų kultūrų žmonėmis tikslinga pasidomėti specialiai (pavyzdžiui, islamo kryptimi – sunitai ar šiitai), žinoti išimtis, suvokti, kad visi pasaulio gyventojai yra žmonės, kurie nori būti laimingi, gerai jaustis, būti įvertinti ir kad darbas vyktų greitai bei sklandžiai. Kartu aktualu puoselėti humanistinį požiūrį peržengiant moralistinę orientaciją. Tolerancija laikytina bendravimo sąlyga orientuojantis į kitą ir siekiant mokytis iš kito, atsisakius natūraliai kylančio noro kitą pamokyti, pataisyti, patobulinti.

Jūrų kultūrinio reliatyvizmo požiūriu galima teigti, kad kitokios kultūros laivo įguloje ar jūrų uosto kompanijoje galima nemylėti, kaip savos, tačiau elementari pagarba jai tampa sąlyga megzti ir puoselėti tarpusavio santykius.

2. Metodologinės įžvalgos dėl religinės tolerancijos ugdymosi

Analizuojant religinės tolerancijos ugdymosi metodologines prielaidas, siekiant, kad būtumi jūrų verslo profesionalai pasižymėtų religine tolerancija dirbdami jūrų uosto įmonėse ar laivų įgulose, pirmiausia tikslinga iškelti tolerancijos jų pačių atžvilgiu būtinybę, kaip išankstinę multikultūrės edukacijos sąlygą moksliniu lygmeniu, skatinant religinę toleranciją. Svarbu būsimus jūrų verslo profesionalus ir apskritai akademinį jaunimą pagarbiai bandyti suprasti ir ypač aukštajame moksle sudaryti sąlygas jiems plėsti savo mąstymo horizontus pripažįstant įvairovę.

Paprastai bijoma ir vengiama to, kas nepažįstama. Tai galioja ir religijai, kaip ypatingam fenomenui. Galima pastebėti, kad dažnai ateistinės pasaulėžiūros jaunuoliai religija nesidomi ir skuba ją atmesti nepažindami jos vertybinio turinio, apsiribodami kai kuriomis jiems nesuprantamomis ar nepriimtiniomis religijos raiškos formomis, regėtais keistais, jiems įprasto sekuliaraus pasaulio nepatvirtinančiais vaizdais, susiformuotais nesuprantamais ar neigiamais religijos vaizdiniais ar vien empirizmu pagrįstais savo gyvenimo suvokimo konstruktais. Šiuo atveju riboto mentaliteto žmogui natūraliai sudėtinga toleruoti savo tradiciškai paveldėtą ir kitų religiją. Ateistui neprivaloma keisti savo pasaulėžiūros, tačiau religijų istorijos ir C. G. Jung'o analitinės arba gelmių psichologijos studijos jam padėtų suprasti, kodėl kitam religinis tikėjimas gali būti natūralus bei brangus, ateistui nereikėtų siekti religijos naikinti taikant tradicinę naujųjų laikų pozityvistinę klišę, raginančią religiją iškeisti į mokslo pažangą, užuot religijos fenomeną pažinus. Be to, mokslo pažanga nebūtinai užtikrina visuotinę socialinę gerovę. Pavyzdžiui, nepraėjo nei šimto metų, kai naujausios pažangios technologijos, taikytos Aušvico koncentracijos stovyklos dujų kameroje, tarnavo žmonių žudymui.

Svetimų religijų tolerancijos problema gali kilti ir idealistinės pasaulėžiūros jaunuoliams, jei jie apsiriboja vien savo religinio tikėjimo tradicija, nesidomėdami kitomis tradicijomis, pavyzdžiui, savąją laiko ne tik brangia sau, bet ir privaloma kitiems, jos dar nepažinusiems ar nepriėmusiems. Religinė tolerancija turi savo ribas grėsmės psichinei ir fizinei sveikatai bei gyvybei akivaizdoje religinio ekstremizmo atvejais. Naikinimų ir religinių persekiojimų istorijoje buvo daug: religiniai (denominaciniai), konfesiniai ar ideolo-

giniai karai, pavyzdžiui, tarp krikščionių ir musulmonų kryžiaus žygiuose, tarp katalikų ir protestantų nuo reformacijos laikų ir iki šiol Šiaurės Airijoje, ateistinis krikščionių persekiojimas sovietmečiu, islamo fundamentalistiniai krikščionių persekiojimai ne tik ankstesniais, bet ir naujausiais laikais, kt.

Aktualu – kompleksinis požiūris. Nei per prievartą kurią nors pasaulėžiūrą brukti, nei naikinti tai, kas tūkstantmečius žmonėms teikė paguodą ir viltį. Tikslinga ieškoti galimybių leisti įvairovei būti. Įvairovė – demokratinės valstybės bruožas. Pavyzdžiui, JAV ir Europos šalyse jūreivystės akademijų studijų metų pradžios šventėse ar diplomų teikimo iškilnėse tradiciškai dalyvauja jūrų arba karinių jūrų pajėgų kapelionai. Skandinavijoje jūreivystės akademijų absolventams diplomai kartais iškilmingai teikiami evangelikų liuteronų bažnyčiose, kur tradiciškai dalyvauja ir ateistai, pripažindami savo tautinės kultūros tradicijas. Lietuvos aukštosios jūreivystės mokyklos šventėse dalyvauja karinių jūrų pajėgų kapelionas, kuris susirinkusiuosius pasveikina, palaimina. Galima tai psichologiškai priimti bei branginti, bet galima ir ignoruoti. Tačiau svarbu, kad II Respublikos epochoje Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla laikosi tradicijų, perimtų iš I Respublikos, kai kariuomenėje, policijoje, ligoninėse ir kai kuriose kitose įstaigose būdavo kapelionai. Drauge paminėtina Klaipėdos mieste atgaivinta jūrų laivų šventinimo tradicija.

Išsilavinęs jūrų verslo profesionalas, kuriam būdinga multikultūrė savivoka, ne tiek ignoruoja ar vengia, kiek gerbia ir domisi kitokiomis nei jo pasaulėžiūromis ir tuo praturtina savo vidinę kultūrą. Tarptautinei jūrų organizacijai priėmus jūrų lyderystės idėją, ilgainiui turėtų keistis požiūris į jūrininkų elgesio laivuose instrukcijas, kurios galėtų tapti konstruktyvesnės, pozityvesnės, atviresnės kūrybiškumui, jose iki šiol (dėl saugumo jūroje) griežtai nurodoma pokalbiuose vengti istorinių, religinių, politinių temų, kad laivo įguloje nekiltų konfliktų, bendrauti tik profesionaliai ir dalykiškai. Apskritai instrukcija – teisinga, bet asmenybiškumo požiūriu joje iš dalies skatinama tam tikra ksenofobija. Aukštojo jūreivystės mokslo siekiamybė – išsilavinę, plačių pažiūrų kompetentingi jūrininkai, kurie nebijo jokių temų ir kuriems būdinga multikultūrė savivoka bei religinė tolerancija. Deja, sociohumanitariniam jūrų verslo profesionalų rengimui Rytų Europoje skiriama vis mažiau dėmesio, o daugelyje Vakarų Europos jūreivystės akademi-

jų jo apskritai neskiriama. Geresnė situacija šiuo požiūriu yra JAV ir Europos šalių jūrinėse karo akademijose ir karo laivynuose.

Metodologiškai būtų galima išvelgti dvi ryškesnes religinės tolerancijos ugdymosi prielaidas: savo tradicinių dvasinių turtų pažinimas ir religijos koncepto aktualizavimas ontologiniu bei rekonstrukciniu lygmenimis.

Analizuojant religinės tolerancijos problemą, natūralu pradėti nuo savęs, savo religinės tradicijos turtų, kuriuos išsaugojo ir iš kartos į kartą perteikė tėvai, seneliai, proseneliai. Pažinti save, savo kultūrinės šaknis, psichologinę genogramą reiškia branginti savo savastį. Aktualu mokytis gerbti save mokantis išminties iš tėvų ir protėvių, kreipiant dėmesį į jų gyvenimo idealines vertybes, kurios jiems buvo pagrindiniai jų gyvenimo orientyrai bei dvasinės stiprybės ir kantrumo sunkumuose šaltinis, paguoda bei viltis. Pavyzdžiui, Kryžių kalnas, kuris kažkam galbūt nesukelia teigiamų sentimentų, yra lietuvių tapatybės dalis. Todėl lietuviui mokantis būti lietuviu, tenka domėtis ir klausti: kas jam yra Kryžių kalnas istoriniu, etniniu, religiniu, psichologiniu, identiteto, autentiškumo, savitumo bei unikalumo požiūriu globaliame kosmopolitiniame kontekste? Lietuviui vertinga pažinti Lietuvos žmogaus dvasios gelmes.

Jūrų verslo lygmeniu svarbu pažymėti, kad laivų įgulų žmonės yra daugiau nei jų formalūs etnokultūriniai skirtumai, kurių akcentavimas jūrininkų mokyimuose, kaip minėta, gali netiesiogiai skatinti ksenofobiją ir psichologinį terorą, instrukcijose nurodant pokalbiuose vengti kai kurių temų, vadinasi, ignoruoti kolegos dvasinę tikrovę, pasireiškiančią religinio tikėjimo forma. Konvenciskai reglamentuojama jūrų lyderystė ilgainiui turėtų keisti situaciją antropologiškai orientuojantis į jūrų verslo profesionalo asmenybės vientisumą.

Tikslinga pradėti nuo savęs ir savo aplinkos mokantis gerbti kitus. Neišmokus gerbti savęs ir kitų savo gimtojoje šalyje, vargiai pavyktų išsiugdyti tikrą elementarią pagarbą svetimšaliams, pavyzdžiui, Azijos ar Europos musulmonams, kurie greičiausiai bus sutinkami laivo įguloje. Į jūrininkų rengimą žvelgiant tik formaliai ir ekonomistiškai, gali kilti nuo kultūrinio bei religinio savipažinimo ir pilietinio susipratimo atsietos multikultūrės edukacijos pavojus. Pripažinti kitą reiškia pripažinti ir jo vertybes. Vargiai būtų įmanoma pripažinti kitų tautų, ypač religijų, vertybes, nepuoselėjant savųjų.

Abejotina, ar (po)sovietinėje kultūroje subrendęs lietuvis ateistas, visiškai nesitapatinantis su tradicine lietuvių religine kultūra, gebėtų nuoširdžiai gerbti kitas religijas išpažįstančius kolegas laivo įguloje ar jūrų uosto kompanijoje. Jis veikiau būtų tarsi našlaitis, kuris daug sunkiau ryžtasi tėvystei, lyginant su žmogumi, kuris regėjo tėvystės modelį, jam nuo vaikystės gyvenant su savo tėvais šeimoje. Multikultūroje jūrų edukacijoje pirmiausia aktualus bendrasis vertybinis ugdymasis.

Lietuvių etnografijoje aptinkama asmens požiūrio į savo tikėjimą ir jo darbo kokybės santykio momentų. XX a. pradžioje Žemaitijoje užrašytas pasakojimas, kad žemaitis priėmė į arkliais pakinkytą vežimą žydą, kuris pastebėjo, kad žemaitis nenusiima kepurės pravažiuodamas kryžių ar kopyltėlę. Žydas paprašė sustoti ir išlipo iš vežimo sakydamas, kad jam nesaugu važiuoti su žmogumi, kuris nepagerbia, kaip įprasta, savo šventųjų (Končius, 1996).

Jūrų lyderystės, kaip dvasinio lygmens, profesinių santykių atveju laivuose vis dažniau galima susitarti, kad musulmonas jūrininkas būtų pakeistas budėjimo metu atėjus privalomos jo maldos laikui. Religinė tolerancija neneigia kultūros, neignoruoja, bet įprasmina ir motyvuoja. Žmogus, kuris jaučia, kad jo religija gerbiama, geriau dirba. Žmogui leidžiama būti visam, jis dirba visas, autentiškas ir darbui atsiduoda visiškai, neskaidydamas savęs.

Tikslinga gyventi visavertį gyvenimą, išlaikant savo etnokultūros tradicijos vertybinį turinį, pasireiškiantį šiuolaikinėmis formomis. Jūrų lyderystėje akcentuojamas su multikultūre savivoka susijęs darbuotojo profesinis sąmoningumas ir savarankiškumas, ypač kai jūroje nestandartinių situacijų, kurios nenumatytos veikimo taisyklėse, nustatoma daugiausia (Лебедев, 2001). Instrumentinį jūrų politikos požiūrį į darbuotoją, kaip akelai paklusnų robotą, tikslinga keisti iškeliant personalistinį jūrų verslo profesionalo visavertiškumą bei jo kūrybinį potencialą tikslingai veikti nestandartinėmis sąlygomis, pripažįstant ir gerbiant jo kilnias vertybes, įskaitant religinį tikėjimą. Lyderystės psichologijos požiūriu, tai lemia darbuotojo ištvermę kilus sunkumų darbe.

Agresyviojo ateizmo sąlygomis, nesant apriorinės pagarbos kitam, religinės tolerancijos jūrų versle mokymai galėtų integruoti ontologinį (iš dalies apologetinį) požiūrį į religiją klausiant, ar religija apskritai moksliskai (empiriškai) pagrįsta? Žinoma, argumentai paprastai neveikia. Ateistas tiki,

kad Dievo nėra, ir savo laiko bei psichinių galių, kad konceptualiau pažintų šią problemą, neskiria. Vis dėlto paskatintas studijuoti, pavyzdžiui, humanitarinį mokslą jūreivystės akademijoje, jis gali pažinti religijos fenomeną ontologiškai pripažįstančias empirinių gamtos mokslų meta-realistines ribas, kurias nurodo patys gamtamokslininkai (Kanišauskas, 2019). Idealiu atveju kultų susidomėjimas ir supratimas, kad problema sudėtingesnė nei iš pradžių atrodo. Asmuo labiau atsivertęs ir tikslinei evangelizacijai.

Vyraujantys technologiniai mokslai jūreivystės akademijose *a priori* sudaro palankią terpę apie juos metodiškai ir įdomiai kalbėti kosmologiniu bei teleologiniu požiūriu: apie „Didįjį sprogimą“, moderniosios fizikos neapibrėžtumą, kvantinę mechaniką, reliatyvumą; pastudijuoti religiją teigiančias fizikų mintis – sero I. Newton'o Biblijos komentarus, B. Pascal'io religijos filosofiją, A. Einstein'o mokslo ir religijos sintezės teiginius.

Šventasis Raštas skelbia: „Išminties pradžia yra nuoširdus noras mokytis“ (Išm 6, 17a) / Septuagintoje: ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς ἡ ἀληθεστάτη παιδείας ἐπιθυμία / žodis ἀληθής reiškia: nuoširdus, sąžiningas, autentiškas (A Greek-English Lexicon of the Septuagint, 2003). Manytina, kad šiais laikais, kai fizikos moksle, kuris tiria empirinę realybę, yra nemažai neapibrėžtumo, sąžiningas ir nuoseklus tyrėjas ateistas, būdamas atviras argumentuotai tiesai, neišvengiamai linksta jei ne tikėjimo, tai bent agresyvumą mažinančio ir religinę toleranciją didinančio agnosticizmo link.

Rekonstrukcinio požiūriu tikslinga susidarytą religijos vaizdinių bei asociacijų konstrukta reguliariai revizuoti ir mokytis diferencijuoti, t. y. nesunieliuoti to, kas skirtinga: Dievo buvimas ir Jo buvimo galimybė, tikėjimas ir žinojimas, religija ir religinė organizacija, kleras ir paskiri įvairūs dvasininkai bei dar įvairesni tikintieji. Yra Biblija bei Magisteriumas, kaip teorija, ir yra įvairių endogeninių bei egzogeninių veiksnių paveiktų tikinčiųjų praktika. Vieniems geriau pavyksta teoriją realizuoti praktiškai, kitiems prasčiau. Kaip ir bet kuriame darbe, juo labiau sudėtingo gyvenimo įvykių sraute.

Psichoanalizės lygmeniu religinė tolerancija sunkiai pasiekama, nes religijos pažinimo baimė, susijusi su nuoboduliu, humanitariniu neišprusimu ir religijos ignoravimo tradicija, veikia kaip psichologinis gynybos mechanizmas. Religiją įprasta neigti nepažįstant jos kaip kultūros, slaugos ir masinio

švietimo pradininkės Europos istorijoje, neteisingai arba vienpusiškai pažįstant, vadovaujantis tik blogaisiais religijos atstovų veiklos pavyzdžiais (kilnūs tikinčiųjų poelgiai, pavyzdžiui, tūkstančių katalikų – Pasaulio tautų teisuolių, tarp kurių yra daug kunigų, populiariąją žiniasklaidą mažai domina).

Mokantis vertinti krikščionybės misiją, tikslinga jos raišką diferencijuoti pasitelkus *lunarinę ekleziologiją*. Mėnulio funkcija priimta kaip metafora, teigianti, kad kaip Mėnulis ne pats šviečia, o tik atspindi Saulės šviesą, taip ir Bažnyčia šviečia ne pati iš savęs, bet jos misija – atspindėti Kristaus šviesą. Tikima ne Bažnyčia, bet Kristumi Bažnyčioje ir Bažnyčios dėka, kartais – nepaisant Bažnyčios (dėl dalies jos narių netinkamo elgesio).

Socialiniu istoriniu požiūriu svarbiausias empiriškai pamatuojamas, ypač vienuolyninės krikščionybės, nuopelnas – tai visoje Europoje nuo vėlyvųjų viduramžių suformuotas ligoninių ir mokyklų tinklas, kai iš vienuolynų bibliotekų kilo pirmieji licėjai, kolegijos bei universitetai, o XV amžiuje – pirmosios portugalishkosios jūreivystės mokyklos. Atvertas kelias multikultūrės savivokos ir religinės tolerancijos jūrų versle instituciniam ugdymuisi.

Išvados

Jūrų verslo profesionalams ir jų rengimo institucijoms būtų tikslinga atsižvelgti į metodologinius multikultūrės savivokos ugdymosi kontūrus, iškeliančius neotomistinę metodologiją, kuria remiantis transcendentinės reikšmės žmonių prigimtis juos visus susieja į vieną bendrą visumą kiekvieno jų unikalumo bei vertingumo požiūriu. Institucijose tradiciškai aktualizuojami santykiniai formalūs skirtingumai turi antrinę reikšmę tarpkultūrinėje komunikacijoje jūrų uosto įmonės kolektyve ar laivo įguloje. Tačiau svarbiausia – kiekvieno žmogaus asmenybės reikšmė. Asmenybė laikytina atvira kultūriniam savęs praturtinimui, ateinančiam iš kitų kultūrų bei asmenybių, ir galinti savo vertybėmis praturtinti kitus.

Religinės tolerancijos jūrų versle ugdymuisi tikslinga praplėsti savo mąstymo horizontus pripažįstant esamą įvairovę, išbandyti religijų istorijos studijas kompleksiniu požiūriu. Jūrų verslo profesionalas, kuriam būdinga multikultūrė savivoka, ne tiek ignoroja ar vengia, kiek gerbia ir domisi ki-

tokiomis nei jo pasaulėžiūromis ir taip praturtina savo vidinę kultūrą, kuri apskritai lemia jūrų lyderystę. Religinės tolerancijos ugdymosi ryškesnes prielaidas sudarytų savo asmeninių tradicinių dvasinių turtų pažinimas ir religijos koncepto aktualizavimas humanitarinėse studijose ontologiniu bei rekonstrukciniu lygmenimis.

Literatūra

- A Greek-English Lexicon of the Septuagint.* (2003). Compiled by J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- All Aboard: Cultural Awareness at Sea.* (2017). Göteborg: Stena Association of Maritime Institutes.
- Anzenbacher, A. (1995). *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai.
- Brenker, M., Möckel, S., Küper, M., Schmid, S., Spann, M., Strohschneider, S. (2017). Challenges of multinational crewing: a qualitative study with cadets. *WMU Journal of Maritime Affairs*, Vol. 16, p. 365–384.
- Collins, F. S. (2006). *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*. New York: Free Press.
- Földvari, S. (2016). Popiežiaus šv. Jono Pauliaus II tiltų statymo veikla kaip interkultūrinio dialogo diplomatijoje atvejai. *Teksto slėpiniai*, Vol. 18, p. 57–75.
- Höffner, J. (1996). *Krikščioniškasis socialinis mokymas*. Vilnius: Aidai.
- Horck, J. (2004). An analysis of decision-making processes in multicultural maritime scenarios. *Maritime Policy and Management*, Vol. 31 (1), p. 15–29.
- Horck, J. (2010). *Meeting Diversities in Maritime Education. A Blend from World Maritime University*. Malmö: Malmö University.
- Hu, F. (2017). *Tackling the Challenges of Multicultural Crewing Practices in the Shipping Industry: An Approach to Enhancing Cultural Awareness among Crew*. Malmö: World Maritime University.
- Jensen, H. J., Oldenburg, M. (2020). Training seafarers to deal with multicultural crew members and stress on board. *International Maritime Health*, Vol. 71 (3), p. 174–180.
- Juškaitis, J. (2002). Tikėjimas ir netikėjimas. *Tikėti ir rašyti: 21 šiuolaikinis lietuvių rašytojas apie tikėjimą, kūrybą ir save*. Sud. G. Mikelaitis. Vilnius: Aidai, p. 138–152.
- Kanišauskas, S. (2019). *Mokslas, religija ir religinis jausmas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Končius, I. (1996). *Žemaičio šnekos*. Vilnius: Vaga.
- Lileikis, S. (2016). Maritime transport logistics technologies students' intercultural

- development applying altruism methodology. *The Social and Economic Review*, Vol. 3, p. 110–115.
- Lu, C. S., Hsu, C. N., Lee, C. H. (2016). The impact of seafarers' perceptions of national culture and leadership on safety attitude and safety behavior in dry bulk shipping. *The International Journal of e-Navigation and Maritime Economy*, Vol. 4, p. 75–87.
- Lu, C., Lai, K., Venus Lun, Y. H., Cheng, T. C. (2012). Effects of national culture on human failures in container shipping: the moderating role of Confucian dynamism. *Accident Analysis & Prevention*, Vol. 49, p. 457–469.
- Maceina, A. (2001). Religijos reikšmė kultūrai. *Soter*, Nr. 5 (33), 1 priedas, p. 7–79.
- Pope emeritus Benedict: Dialogue with the Jews, not Mission. (2018). *Vatican News*. Prieiga internete: <<https://www.vaticannews.va>> [žiūrėta 2021-05-02].
- Progoulaki, M., Roe, M. (2011). Dealing with multicultural human resources in a socially responsible manner: a focus on the maritime industry. *WMU Journal of Maritime Affairs*, Vol. 10, p. 7–23.
- Progoulaki, M., Theotokas, I. (2016). Managing culturally diverse maritime human resources as a shipping company's core competency. *Maritime Policy & Management*, Vol. 43 (7), p. 860–873.
- Psichologijos žodynas*. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Susetyo, A. D. (2010). *Multinational and Multicultural Seafarers and MET Students: A Socio-cultural Study for Improving Maritime Safety and the Education of Seafarers*. Malmö: World Maritime University.
- Villanueva, G. (2008). *Cultural Awareness: Trainee Manual*. Makati: Philippine Center for Advanced Maritime Simulation and Training.
- Лебедев, В. И. (2001). *Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологически замкнутых системах*. Москва: Юнити-дана.

MULTICULTURAL SELF-AWARENESS AND RELIGIOUS TOLERANCE IN THE MARITIME BUSINESS

Saulius Lileikis

Summary

Collaboration skills, multicultural awareness, and intercultural sensitivity are essential to the careers of maritime business professionals. The self-development of a multiculturally conscious personality contributes to ensuring

safety in the maritime business. Researchers point out that more attention in the maritime industry should be paid to the employee's personality than to increasing automation of shipping processes. The heterogeneity of employee teams at the national and religious levels is associated with the problem of increased psychoemotional stress.

Instead of emphasizing the teaching of intercultural communication rules, it is appropriate to enable future maritime business professionals to cultivate values, to realize their cognitive interests, to understand that the culture or religion of their colleagues is existentially dear to them, and to be open to a culture of dialogue.

Therefore, the article presents more relevant methodological prerequisites for the development of multicultural self-awareness and religious tolerance in the spirit of Neo-Thomism, theistic humanism, personalism, and constructivism.

It is appropriate for maritime business professional training institutions to recognize that each individual's personality is of paramount importance for the development of multicultural self-awareness. An individual is considered as being open to cultural self-enrichment stemming from other cultures and personalities and being capable of enriching others with his/her values.

For the development of religious tolerance in the maritime business of future professionals, it is appropriate to expand one's horizons of thought and to study the history of religions and the psychology of depth. The multicultural self-awareness of a maritime business professional is expressed in the respect for others and the interest in different worldviews and the enrichment of one's inner culture. Knowledge of one's traditional spiritual wealth and the internalization of the concept of religion at the ontological and reconstructive levels is of great relevance.